

שמעתא עמיקתא

גליין שיעה - פרשת נצבים - וילך - תשע"ז - קהילת הניכי הישיבות, רמות ב' 80

הלכות מצויות לראש השנה

סליחות

תחלת אמירת הסליחות

מנהג בני ספרד לקום באשמורת לומר סליחות ותחנונים מר"ח אלול ואילך עד יום הכפרים. [שו"ע (רס"י תקפ"א)]. אבל בר"ח גופא אין אומרים סליחות ותחנונים (וכן הנוהגים לומר תהלים כל אלול עם תחנונים (ה"ר כו') אין להתחיל בר"ח). [מ"ב ס"ק א. ועי' בס"ק ג.]. ומנהג בני אשכנז לומר סליחות מיום ראשון של השבוע שחל בו ר"ה, ואם חל ראש השנה ביום שני או ביום שלישי, מתחילין מיום א' של השבוע שלפניו. [רמ"א (שם)].

זמן אמירתם

הזמן המובחר לאמירת הסליחות באשמורת בסוף הלילה קודם עלות השחר. [ולענין יום ראשון של הסליחות, עי' להלן]. [ע"י בשו"ע (שם), במ"א (ס"ק א), במ"א (ס"ק א) ובמ"ב (שם) בהקדמה]. ומ"מ אם נתאחר לומר עד אחר שיאיר היום לא יבטל אמירת הסליחות, לפי שימים אלו הם ימי רצון ואף לאחר עלות השחר הוא עת רצון. ואפי' בעלי תורה יקפידו לאומרם אפילו אם אחרו לאחר עמוד השחר. [אלף המגן (שם ס"ק כד). עיי"ש שכתב שמהשו"ע בסעי' א' מבוחר נכ"ח הוא עת רצון. ושם ע"י ט"ו משמע שאף לאחר ע"ה יאמר סליחות]. ועכשיו בהרבה מקומות אומרים סליחות בעוד שכבר היום גדול. [ערוה"ש (ס"ק תקפ"א אות ד)]. והמקילים בזה עכ"פ שיתדלו לקום יותר מוקדם מהרגיל ע"מ לומר הסליחות. [תשובות והנהגות (ח"ד ס"ק קלד), עיי"ש].

זמן אמירתם ביום הראשון

ביום הראשון משכימין קצת יותר, על מנת לומר הפזמון "בזעקתם בעוד לילה" וכן "רצה עתירתם בעמדם בלילות". [מ"א (שם)]. ואם לא יוכל לאומרם קודם עלות השחר יאמר אותם במוצ"ש אחר חצות הלילה. [ע"י בהלכות (שם הגה 6) בשם הגרש"א זצ"ל. ובמקומות שאומרים סליחות בעוד היום גדול ידלגו תיבות אלו, משום שמוצא דובר שקרים. [ערוה"ש (שם אות ד) וא"ל למטה (שם ס"ק ג)]. ובתחילת הפזמון במקום "מוצאי מוחה קדמנך", י"א שיאמר "קדמנך" במקום "קדמנך". [הגרש"א זצ"ל (אשרי האיש פי"ג אות יח)]. וי"א שא"צ לשנות. [הגר"ח ש"ס (באר ישראל ע"מ כד) כי יום א' נחשב כמוצ"ש]. ואם התחילו בעוד לילה לכל הדעות יכול לומר פזמונים אלו ללא שינוי. [אלף למטה (שם ס"ק ג)].

בליילת קודם חצות

אין לומר סליחות קודם חצות הלילה. [מ"ב (ס"ק תקס"ה ס"ק ג)]. אלא שיש מקומות שהקילו בזה מתחלת אשמורת השניה (ע"י בסמוך חישוב המשמרות). [ע"י בהלכות (ר"ה פי"א הגה 9) בשם הגרש"א זצ"ל שכן נהגו רבים בפולין. ועי' במטה אפרים (ס"ק תקפ"א אות ס)]. ובאופן שא"א מחצות ואילך (כגון שיראים ללכת בשעה מאוחרת בלילה) ויתבטלו הצבור מסליחות, יש להתיר בגדר הוראת שעה (מחמת שלא יהיה לצבור שום התעוררות לתשובה ללא אמירת סליחות), ואם אפשר יכוונו בשליש הלילה שאז המשמרות משתנות והתפלה רצויה (וצריך לחלק הלילה מצה"כ עד עלות השחר לג' חלקים). [אג"מ (או"ח ח"ב ס"ק ק"ד) וצ"ל].

אמירת אשרי לפני חצות הלילה

י"א דאין להקפיד להמתין לזמן חצות אלא לענין אמירת י"ג מדות, אבל אשרי וכו' ופסוקים י"לך ד' הצדקה" ו"ישומע תפלה" וכו' מותר לאומרם אף לפני חצות. [הגרש"א זצ"ל (הלכות פי"א הגה ד)]. ויש מחמירים אף בזה. [הגרש"א זצ"ל (אשרי האיש ח"ב פי"ג אות ז)].

ברכות התורה לפני סליחות

אם בידו לומר סליחות אחר נץ החמה או בלילה לאחר חצות, מוטב לאומרם בבוקר. [הגרש"א זצ"ל (אשרי ישראל פמ"ה הגה יב). ועי' בהלכות (פי"א הגה 6)].

אחר חצות לילה.

[הגר"ח ש"ס (אשרי ישראל פמ"ה הגה יב). ועי' בהלכות (פי"א הגה 6)].

כרובות התורה לפני סליחות

יש לברך בה"ת לפני הסליחות. [מ"ב (ס"ק ס"ד כז). ועיי"ש בשו"ע וברמ"א (סעי' מו) שיש מקילים בזה כיון שהיו רק תחנונים].

כרכה על נט"י קודם סליחות

כשקם אפי' קודם אור היום, ניתן לברך על נט"י של בוקר בביתו מיד בקומו ושוב אין לברך ענטי"ב בבחי"נ. כמו כן ניתן אחר גמר הסליחות לבדוק עצמו לנקבו או להטיל מים ולפשף ואז לברך ענטי"ב ואשר יצר ולהתפלל. [מ"ב (ס"ק ס"ד יא)]. והעצה השניה עדיפה טפי.

נט"י בשמגייע עלות השחר

[מ"ב (שם ס"ק ט)]. טוב להסמיך אלקי נשמה לברכת אשר יצר. [מ"ב (שם ס"ק י)].

כשמגיע זמן עלות השחר באמצע הסליחות,

א"צ להפסיק ולטול ידיים שנית מיד, אלא גומרים הסליחות ואח"כ נטלים ידיים (ללא ברכה, אם בירך מקודם, ואם לא בירך מקודם עשה צרכיו, יטול ידיו ואז יברך). [הגרש"א זצ"ל (שם אות ו)]. ומ"ב (י"ד ס"ק לג)]. וכמו"כ מותר ללכת אז יותר מיד אמת, וא"צ לדקדק שלא לגעת בעינים וכו'. [הגרש"א זצ"ל (שם)].

אמירת סליחות בצבור ובבית הכנסת

לכתחלה יש לומר סליחות בצבור ובבית הכנסת. [ע"י באג"מ (ח"ב ס"ק ח)].

נפילת אפים, בליילת

כשאומרים סליחות בליילת המנהג לומר גם נפילת אפים. [הגרש"א זצ"ל (שם פי"א אות ב)].

אמירת י"ג מדות כשמתפלל ביחידות

האומר סליחות ביחידות, סליחה שנזכר י"ג מדות ידלג אותן תיבות. [מ"ב (ס"ק ד)]. ומ"מ יכול לאומרן בניגון ובטעמים כקורא בתורה. [שו"ע (ס"ק תקס"ה סעי' ה) ומ"ב (ס"ק יב-ג)]. וכמו כן רשאי לאומרן בניגון ושמוע אגיל בו בתלמודו, כי העיקר הוא שלא יראה שאומרן דרך תפלה. [אג"מ (וי"ד ח"ג ס"ק כא)].

אמירת "מהו זמני" כשמתפלל ביחידות

השם שנתן בלשון התרגום כגון מחי ומסי וכו' ומרן די בשמ"א וכו', לא יאמרם כשאין בהם מקו עשרה. [מ"ב (ס"ק ז)]. ומ"מ כל זמן שיש בתוך ה' המתפללים עדיין אומרים אותן, מותר ודאי לאומרם. ואף אם כבר גמרו, כל עוד שלא גמרו הסליחות שלאחריהן עד הקדש, אפשר להקל לאומרן. [הגרש"א זצ"ל (שם אות ד) והגר"ח ש"ס (אשרי ישראל פמ"ה הגה ח)].

מתפלל במתנינות (והצבור הגיעו לאמירת י"ג מידות)

מי שמתפלל במתנינות ואינו מספיק לגמור כל פרק סליחות עם הציבור, יפסיק באמצע הפרק לומר י"ג מידות עם הציבור, ואח"כ ימשיך מהמקום שהפסיק. [הגרש"א זצ"ל (שם פי"ג אות ז)].

ע"מ כד (הגרש"א זצ"ל (אשרי האיש ח"ב פי"ג אות ז)).

ואפילו אם נמצא באמצע וידוי יפסיק ע"מ לומר י"ג מדות עם הציבור. [שבת הלוי (ח"ג רס"י ב) וכו"ס ס"ד אות ב)].

להמנע מלאומרם משום ביטול תורה

אפילו מי שחשקה נפשו בתורה והוא מתמיד בלמוד מאוד לא יפרוש מהצבור בעת אמירת הסליחות. [מטה אפרים (שם סוף אות יא) ומ"ב (ס"ק תרי"ט ס"ק טז)].

הרגיל לומר תיקון חצות

מי שנוהג לעשות תיקון חצות בכל השנה, יאמר תיקון חצות כמנהגו ואח"כ יאמר סליחות עם הצבור, ואף באופן שמחמת זה יצטרך לאומרם ביחידות יעשה כן. [מטה אפרים (שם סוף אות יא) ושערי תשובה (ס"י תקפ"א ס"ק א)].

אמירתם בעמידה

טוב לעמוד כשאומרים סליחות. ואם קשה לו לעמוד, יעמוד עכ"פ באמירת "א-ל מלך יושב" וי"ג מדות. [א"ר (ס"י תקפ"א ס"ק ט) ומ"א (אות יח)]. ובשעת הודיו גם יש לעמוד. [ע"י במ"ב (ס"י תר"ד ס"ק ג)]. וכמו כן טוב שיטחה בודיו כמו במודים. [שערי"צ (אות ו)].

פרטים בנוסח אמירתם

כשמתחילין סליחות אומרים או"א חוץ מסליחה המתחלת בשם אחד משמותיו של הקב"ה. כשאומר "ויקרא בשם ד"י" יש להפסיק מעט בין בשם ובין ד'. [מ"ב (ס"ק ד)]. אף מי שקם לאחר חצות יאמר תיבות "שחר קמתי" שפיוט שבסליחות, ובתנאי שקם מוקדם מהרגיל. [הגרש"א זצ"ל (הלכות פי"א אות ג והגה 5)]. והפיוטים שמוזכר בהם כ"י ודמעה, כגון יה"ר מלפניך כ"י שתשים דמעוטינו כ"י" נהגו לאומרם אף אם אינו בוכה ויכוין לדמעות הצבור או דמעות כלל ישראל. [הגרש"א זצ"ל (שם הגה ה)]. וטוב לעשות קול בכל. [הגרש"א זצ"ל (שם)]. ועי' בברכ"י (ור"ד ס"י שצ"ד שו"ב אות ג)].

אמירת הפסוקים שלפני הפיוטים

הפיוטים נתקנו על הפסוקים שאומרים לפניהם. וע"כ יש להקפיד לאומרם בנחת. [מחצ"ש (ס"י סח)]. והמדלגים הפסיד העיקר. [הגרש"א זצ"ל (אשרי האיש פי"ג אות יא)].

עברת ס"ת כ"י שיהיה בארון קודש בשעת הסליחות

י"א שיותר להעביר ס"ת לחדר שמתפללין בו סליחות כדי שיהיה שם בשעה שפותחים את הארון קודש "לשמע קולנו" ו"אבינו מלכנו" מחמת שהוא לצורך כבוד התפלה. [הגר"ח ש"ס (הגר"ח ש"ס)].

אמירת אשמנו שלש פעמים

אומרים שלש פעמים וידוי קודם עלות השחר, מלבד בערב יום כפור שאין אומרים אותו אלא פעם אחת. [רמ"א (ס"י תרב סעי' א)]. והמנהג הפשוט לאומרו בכל ימי הסליחות רק פעם אחת. [ע"י במעשה רב (אות רב) והאר"י ז"ל (הובא בבאר היטב ס"י תרב ס"ק ב)]. ואומרים עד האשמנו השני ומשם מדלגים עד "משיח צדקך". [הגר"ח ש"ס (אשרי האיש ח"ב פי"ג אות יח)].

"מכניסי רחמים"

יש נמנעים מלומר פזמון "מכניסי רחמים". [ע"י בדת תורה (ס"י תקפ"א), בארחות רבנו (ח"ב ע"מ קסח) ובהלכות (מועדים פי"א הגה 17)].

אמירת קדיש לאחר הסליחות

לאחר הסליחות אומרים קדיש תקבל. [מ"ב (ס"י תקפ"א ס"ק ד)].

כשאין מניין בתחלת אמירת הסליחות או בסופם

אם אין מניין בעת אמירת אשרי, יאמר סליחות וכשיבוא מנין, אחרי אמירת ג' פסוקים יאמר קדיש באמצע סליחות. ואם היה מנין בתחלת אמירת הסליחות ולבסוף יצאו מקצתן מ"מ אומר קדיש אחר הסליחות. [מ"ב (שם ס"ק ד)]. אך י"ג מידות לא יאמרו. [הגר"ח ש"ס (אשרי ישראל פמ"ה הגה ח)].

כשיש חתן או בעלי ברית

יש אומרים שכשיש חתן או בעל ברית לא אומרים סדר נפילת אפים שבסוף סדר הסליחות. וכמו כן מקצרים הסליחות, וע"כ מסיימים ב"כ לה' אלקינו הרחמים והסלחות". [הגרש"א זצ"ל (שם אות ה)]. אלא שאין מדלגים אלא כשהתחילו אחר עלות השחר, אבל אם התחילו הסליחות קודם עלות השחר אין מדלגים. [הגרש"א זצ"ל (שם אות ה)]. וי"א שהדבר תלוי האם התחילו לפני או אחרי נץ החמה. [הגר"ח ש"ס (אשרי האיש ח"ב פי"ג אות יט)].

וי"א שבכל אופן יאמרו תחנון שבסליחות (אע"פ שיש חתן או בעלי ברית). [שבת הלוי (ח"ד ס"י ד אות ח)]. והמנהג בהרבה מקומות לדלג.

השתתפות אבל באמירת הסליחות

אבל אסור לו לצאת מביתו כדי ליכנס לבה"כ לשמוע הסליחות, מלבד בער"ה שמרבים בסליחות. [רמ"א (שם סעי' א)]. ועי' באג"מ (או"ח ח"ב ס"ק קה) בטעם הדבר]. וה"ה בעיוה"כ במקום שמרבים בסליחות. [מ"ב (ס"ק ח)].

אמירת סליחות בבית אבל

כשמתפללין בבית האבל אומרים כל סדר הסליחות, וגם האבל אומר עמהם. [מ"א (ס"י תקפ"א אות כב) ומחרי"א (ס"י שגג)]. ועי' בקצות השלחן (ס"י כד ס"ק ח)]. אולם לא אומרים שם וידוי ותחנון. [הגרש"א זצ"ל (הלכות והנהגות ע"מ 3)].

דיני השי"ן

הראוי להיות שי"ן

לסליחות לולמים נוראים יש לדקדק אחר שי"ן היותר הגון והיותר גדול בתורה ומעשים שאפשר למצוא. ושיהא בן שלשים שנים, גם שיהא נשוי. מיהו כל ישראל כשרים הם, רק שיהיה מרוצה לקהל, אבל אם מתפלל בחזקה, אין עונין אחריו אמן. [רמ"א (שם סעי' א)]. אם רואה שיש מחלוקת בשביל התפלה לא יתפלל אע"פ שיתפלל מיל שאינו הגון. [מ"ב (ס"ק יא)]. ואם פזמון או שנים, אחד שהוא בן תורה וירא חטא ואין לו אלו הפרטים, והשני הוא איש שדעתו והוא נשוי ויותר מכל ל' הנהגה קודם. [מ"ב (ס"ק יג)]. ואם א' בן ל' אבל אינו נשוי, והשני נשוי אבל אינו בן ל', הנשוי קודם. [שבת הלוי (ח"ה ס"י אות ב)].

אבל להיות שי"ן

אבל תוך י"ג חודש על אביו ואמו [או תוך שלשים על שאר קרובים], מותר לו לעבור לפני התניבה בימי הסליחות אפילו בער"ה ועשרת ימי תשובה. [מ"ב (ס"י תקפ"א ס"ק ד)]. אבל תוך שבעה ימי אבלות אינו יכול להיות שי"ן. [מטה אפרים (ס"י תקפ"א אות כ)].

עשיית הטלית

השי"ן מתעטף בטלית בשעה שאומרים י"ג מדות אף שהוא קודם אור היום, אבל אז אינו מברך עלתה כיון שיש מח' האם חייבים בציצית בליילת. ויש אומרים שבאופן זה יקח טלית של חבירו ויכוין שנוטלה רק לכבוד ולא לקנותה דבזה לכר"ע אינו מברך כיון שפטר מציצות. [מ"ב (ס"ק ח)]. ומ"מ אם אין לו אלא טלית שלו, מתעטף בה בלא ברכה, וכשיאור היום ימשמש בציצותו ויברך. [שערי"צ (אות ה)]. וכשמתעטף יכול לכסות בה ראשו. [כן משמע מסמנת המ"ב הנ"ל. דלא כהשערי אפרים (שע"י אות ח)]. וכן פסק הגרש"א זצ"ל (הלכות פי"א אות א)].

ובסליחות שעושים בליילת אין צריך להחמיר ויכול לקחת ט"ג של הקהל אף לכתחלה. [הגרש"א זצ"ל (הלכות פי"א הגה ב)]. עיי"ש טעמו].

לעבור לפני התיבה כל היום

יש מקומות שנהגים שהשי"ץ שמתפלל בסליחות מתפלל כל היום (שהמתחיל במצוה ואומרים לו גמור). [רמ"א (שם סעי' א)]. והי"ד שמתפלל שחרית ומנחה. וי"א דאף ערבית שלפניו. אבל הערבית של היום שלאחריו אין שייך לו. [מ"ב (סי"ק ד)]. וי"א שמוטעם הני"ל הוא קודם לאבל, למוהל וליא"צ (דתפלה תליא ברצון הקהל). וי"א דיארציית יש לו להתפלל אם הוא מתענה ומן למנצח ואילך יש להניח להתפלל אף לאבל. [מ"ב (סי"ק ד)]. ולמעשה יש נוהגים שנותנים לאבל לילארציית להתפלל. [מט"א (סי' תקפא אות לא)]. ומי"מ נהוג בכמה מקומות לומר דבר יבך ביום א' ודסליחות, ערב ר"ה ויום שיש אמירת י"ג מידות, שהבמל תפלה הוא מיוחד, וכמו"כ הם ימים מיוחדים, ואף שיש אבל דוחין אותו. אבל בשאר ימים שאין בוחרים שי"ץ מיוחד לומר הסליחות, אין דוחין האבל או יארציית מחזקתו ומתפלל גם אז. ויש נוהגין שכל ימי הסליחות אין האבל מתפלל, רק מי שאומר סליחות. [תשובות והנהגות (ח"א סי' קטו)]. וכל א' ינהג כמנהג מקומו. [אלף המגן (סי"ק ד)].

שאר הוספות בתפלה

אמירת "לדוד ה' אורי"

מנהג בני אשכנז לומר מר"ח אלול עד יוה"כ מזמור לדוד ד' אורי וכו' והמנהג הפשוט בחו"ל לאומרו עד אחר שמיני עצרת. [מ"ב (שם סי"ק ב)]. ובאר"י עד הושענא רבה. [שבט הלוי (ח"י סי' א)]. [ואומרים אחריו קדיש. ויש לאומרו בכל יום אחר גמר התפלה. [מ"ב (שם סי"ק ב)].

באיזה תפלות

יש נוהגים לאומרו אחר שחרית ואחר מעריב. [מ"ב (שם סי"ק ב)]. ויש נוהגים לאומרו אחר שחרית ואחר מנחה. [עני בלוח אר"י (תשרי) ובחל"כיש (פ"א הגה ב)]. והנהוג לאומרו במנחה ומתפלל מעריב בצבור האומרו אחר מעריב, דעת הגרש"י זצ"ל [באר ישראל עמי יח] שאי"צ לחזור לאומרו. ודעת הגרש"י זצ"ל [הל"כיש פ"א הגה א] דיש לחזור לאומרו]. והנהוגים לאומרו במעריב יאמרו ברכו שבסיום התפלה אחרי מזמור זה. [חזו"ניא (ארחות רבנו ח"א עמי ק אות ב)].

ביום שיש בו מוסף

ביום שיש בו מוסף היאמרוהו אחר גמר תפלת שחרית קודם כי כמוד, ובמקומות שאומרים אותו אחר גמר התפלה, ברי"ח יש להקדים מזמור ברכי נפש. וכן במקומות שאומרים אותו אחר תפלת שחרית ונוהגין ג"כ לומר שיר של יום אחר תפלת שחרית, יש להקדים השיר של יום כיון שההוא תדיר. [מטה אפרים (ע"א אות ו) ומ"ב (שם סי"ק ב)]. וע"י באמת ליעקר [סי"א]. אמנם בבית אשכנז שהמנהג לומר המזמור "למנצח לבני קרח", יש להקדים המזמור לדוד ה' כי הוא תדיר. [נחמו עמי (פ"א אות כז)]. ויש מקומות שלא אומרים אותו בשבת. [ע"י בלוח אר"י (תשרי) ובחל"כיש (פ"א הגה ב)]. ובמקומות שנוהגים לאומרו, יעשו כו לפני שיר הכבוד (במקומות שנוהגים לאומרו). והאומרו אחריו יש לו על מהג לסמוך. [באר משא (ח"ה סי' לו ופט)].

אמירת תהילים

יש נוהגין בכל יום של ימי החול מר"ח אלול ואילך אחר התפלה לומר בצבור עשרה מזמורי תהילים [וביה"ר שלפני אמירתו יש לדלג תיבות בהם שבעים שנה], וכיון שאין אומרים ספר שלם י"ח ביזכות מזמורי תהילים שקראנו לפניך וכו'. ואחר היה"ח אומרים קדיש. ואם אין עולה בשעת אמירת תהילים וממתנין על אי שישלים המנין, יש שלייר מזמור א' ויאמרוהו אחר שישלימו עשרה ויאמר קדיש. ובימי התשובה שבין ר"ה ליוה"כ אומרים יותר מעשרה מזמורים כדי לגמור התהילים פעם שלישית קודם יוה"כ. [מ"ב (סי"ק א)].

תקיעת שופר

מנהג בני אשכנז לתקוע בשופר אחר תפלת שחרית (ויש תוקעים גם בערבית) מראש חדש ואילך. [רמ"א (רס"י תקפא) ומ"ב (סי"ק א)]. יש מתחילין מיום ראשון דר"ח ויש מתחילין מיום שני דר"ח. [מ"ב (שם סי"ק א)]. וע"י להלך לענין תקיעת שופר בערב ר"ה.

תקיעת שופר למי שלא התפלל בצבור

חיוב התקיעות בחודש אלול הוא רק בצבור, אבל יחיד שמתפלל בביתו אי"צ לתקוע. [נצי"א (ח"יב סי' מה)].

עומד באמצע שפתי' ושומע תקיעות

העומד באמצע תפלת שמונה עשרה אינו מפסיק עי"מ לשמוע תקיעת שופר. [כי אין חיוב על היחיד לשמוע כצ"ל. ומה שסבבנו נוהגים להפסיק לתקיעת שופר בתפלת י"ח ברי"ה כמבואר במ"ב רס"י תקצ"ב, שאני התם דאיכא חיוב לשמוע. וע"י עוד במ"ב סי' תקפ"ה י"ג. ומי"מ אם רצונו להפסיק כי עי"ז תעורר גם הכוונה נראה דרשאי להפסיק, הדוי כצורך התפלה, ואין בזה משום סניס במצוה פטור מן המצוה כמבואר במ"ב (סי' ע סי"ק יח). ועוד דאין זה אלא לזמן מועט, ע"י בהל"כיש (תפלה פ"יב אות ד), בארחות רבנו (ח"ג עמי רטו) וברבנות אפרים (ח"ב סי' קנט) וע"י עוד בשמעתא עמיקתא לגיון ע"ט].

ערב ראש השנה

תענית

תענית בערב ראש השנה

נוהגים להתענות בערב ר"ה. [שו"ע (רס"י תקפא סעי' ב)]. ואי"צ קבלה ולא השלמה, ואין קורין בו ויחל. [רמ"א (שם) ומ"ב (סי"ק ט)]. וי"א שמתענים עד חצות. [ביאור הלכה (סי' תקסב ד"ה עד שיצא) בשם הפמ"ג. וכ"כ שאילת יעב"ץ (ח"ב סי' קמז)]. וי"א שנהגו עד ב' או ג' שעות אחר חצות. [נסוד ושורש הענין (שער המים פ"ה)]. ועכשיו רבים נוהגים להתענות עד זמן שנות גדולה (ולא עד פלג המנחה), ומתפללים מנחה לפני שאוכלים כדי לומר תפלת ענוו, שאם כבר אינו מתענה אינו יכול לאומרו. [מ"ב (סי' תקסב סי"ק א)]. אמנם השי"ץ אין אומר ענוו בחזרת התפלה. [רמ"א (סי' תקסב סעי' א)].

להתפלל ביחידות ע"מ לומר ענוו ולאכול לאחר מכן

אם אין לו מנין, לא יתפלל ביחידות כדי שיוכל לומר ענוו, אלא יאכל לפני מנחה ואחר כך יתפלל בצבור ללא תפלת ענוו. [אלף למגן (סי' תקפא סי"ק עג) והגרש"י זצ"ל (אשורי האיש ח"ג פ"יג אות כז)].

במקום סעודת מצוה

אם חל ברית מילה בערב ר"ה, מצוה על בעלי הברית לאכול. והם אבי הון, הסנדק והמורהל. [רמ"א (שם וסי' תקסח סעי' ב)]. וכן הדין למי שהזמינו בעה"ב. [מ"ב (סי"ק ט)]. וכן כל שמשתתף בסעודת מצוה או סיום מסכת יכול לאכול ולא להתענות. [מ"ב (סי' תקסב סי"ק טו) טהרריש"י זצ"ל (אשורי האיש ח"ג פ"יג אות כז)]. וכן הוא בארחות רבינו (ח"א ח"ב והשלמות בח"ג) ועיי"ש (חיד אות סא) שנישג הנהגות לצום אם טועמות אפילו בביתם משאריות של סיום אינן צמות. וע"י בזה ברימ"א (סי' תקסח סעי' ב)].

חולה קצת

חולה קצת פטור מלהתענות, אלא שיי"א שעליו לעשות התרת נדרים עי"מ להתיר האכילה. ויש מקילים בזה. [מ"ב (סי"ק יט)]. ואם אינו מוצא מי שיתיר לו, בשעת הדחק יש להקל בזה.

[שע"י"צ (אותד לג)].

חלש

בזמינו שהדורות חלשים לא נהגו כולם להתענות תענית זו, ומי שחלש אינו מתענה. [הגרש"י זצ"ל (אשורי האיש מועדים פ"יג אות כז)].

טעם ואכל

מי שטעה ואכל צריך להשלים התענית. [ע"י בשו"ע (רס"י תקסח) ובמ"ב שם וסי' תקמט סי"ק א)].

דיני התפילות ותקיעת שופר

תהנון (בסליחות, בשחרית ובמנחה)

נופלים על פניהם באשמורת בסליחות. [שו"ע (רס"י תקפא סעי' א)], אף אם נמשכו הסליחות עד היום, מפני דרוב פעמים רגילין לסיים קודם עלות השחר, תקנו לנפול אף אם אירע פ"א שמשמשך על היום. [מ"ב (סי"ק ב)]. ויש לנהוג לאומרו אף במנינים שמתחילים לכתחלה השמלוחות ביום. [הגרנ"יק שליט"א (פמ"ה הגה סח)]. אולם בתפלה שחרית ומנחה אין נופלים על פניהם. [שו"ע (סי' א)].

תקיעת שופר

אין תוקעין בשופר בער"ה. [שו"ע (סי' תקפא סעי' א)], ע"מ להפסיק בין תקיעות דרשות לתקיעות דחובה [ואף כשחל יום א' של ר"ה בשבת ג"כ אין תוקעין בער"ש]. ומי"מ מותר לתקוע להתלמד, ולכתחלה יעשה כן בחדר סגור. [מ"ב (סי"ק כד)].

מנחה

צריך להזהר להתפלל תפלת מנחה של ערב ר"ה בכוונה גדולה, ומאריכין בה קצת מאחר שהיא תפלה אחרונה של השנה. [מט"א (סי' תקפא אות נ)].

בערב ר"ה

נוהגים לעשות התרת נדרים בערב ר"ה כדי להנצל מעונש נדרים. [ח"י"א (ככל קלה אות ח)]. ויש נוהגים לחזור להתיר הנדרים פעם שנית בערב יוה"כ. [מט"א (סי' תקפא סוף אות מט)].

התרה לפני שלשה או עשרה

עושים ההתרה לפני ג' גדולים. אפילו הם קרובי משפחה. [שו"ע (יו"ד סי' רכח סעי' א)]. נוהגים שהמתירים יושבים והנודר עומד. [שי"ד (שם סי"ק ט)]. ויש נוהגים לעשות התרה זו לפני עשרה אנשים [כיון שאומרים בין בקפיץ בין בחלום, והנודר בחלום צריך י]. [ע"י דעת תורה (סי' תריט על סעי' א)]. לפני זכור שלא תתמלא זקנו

המתירים צריכים להיות גדולים שנתמלא זקנם. [רע"א (מ"ק פי' ע) מובא בפתי"ש (סי' רכח סי"ק ב)]. וכ"כ בשו"ת ובחרת בחיים (סי' כא) שלא סומכים על חזקה דרבא בזה. וכן פסק השבט הלוי (ח"ד סי' ג אות ז)].

בלשון שמבין

צריך כל אדם שיהיה נוהר שיבין מה שהוא אומר, ועי"כ מי שאינו מבין לשון הקודש עליו לאומרו בשפה שמבין. [ח"י"א (ככל קלה אות ח)].

הקדושה לשון

יש המדלגים בנוסח של התרת נדרים "דיינינס מומחים" (כשעושים כן לפני ג' הדיוטות). [לוח אר"י (חודש אלול) בשם האדרי"ת. אולם ע"י בלקוטי מהרי"ח (ח"ג סדר ע"ה ע"מ ט) שכתב דאפשר לאומרו דהוא רק דרך כבוד שחשובים עליו דיינים מומחים]. ויש מדלגים תיבות "בשם הו"י ברוך הוא" [לוח אר"י (חודש אלול) בשם האדרי"ת], ו"אפילו נזירות שמשוין". [לוח אר"י (חודש אלול) בשם האדרי"ת. וכן הוא בפתי"ש (סי' רטס סי"ק ו)]. וע"י בבנין ציון (ח"א סי' פא) שכתו ליישב נוסח זה].

עבור אשתו

יש אומרים שאם רוצה האשה לעשות התרת נדרים על ידי בעלה, תמנה אותו שליח וילך בפני ב"ד המתירים ויאמר נוסח התרת נדרים בעדו ובעד אשתו, דהיינו שיאמר בפירוש שנדרגו ונשבטנו אני ואשתי, והבי"ד יאמר מותרים לכם וכו' בסתם, דכונתם עליו ועל אשתו. ורק צריך שאשתו תאמר לבעלה מקודם אני מתחרטת על כל נדרים ושבעות ואסורים וקונמות וחרמות והסכמות וקבלות ומנהגים, [ואתה תהיה שלוחי ותלך לפני בית דין להתיר לי על כל הנוכר. [רב פעלים (ח"ד או"ח סי' לד)]. אולם לא נוהגים שהבעל יבקש התרה עבור נדרי אשתו, אלא הנשים סומכות על התרת נדרים של "כל נדרי" שאומרים בתחילת יוה"כ. [הגרש"י זצ"ל (אשי ישראל פמ"ה הגה עז, והל"כוי"ש פ"א אות ו), הגר"ש ואזנר זצ"ל (מבית לוי גי"ד תל הל התרת נדרים הגה ח) והגרנ"יק שליט"א (חוט שני ר"ה)].

עבור כמה אנשים יחד

יש נוהגים שכמה אנשים אומרים יחד סדר התרת נדרים. [הגרש"י זצ"ל (ימי הרחמים פ"ב הגה סז)]. וי"א שאין לעשות כן אלא בשעת הדחק. [מט"א (שם אות מט)].

מופלא סמוך לאיש [דהיינו קטן מגיל י"ב שנים וקטנה מגיל י"א שנים] שנדרהם נדר, לא נהגו להתיר להם.

[ע"י בהל"כיש (ר"ה פ"א אות י ובהגה שם) בשם הגרש"י זצ"ל]. ואם רוצים שיתירו להם עושים להם התרה. [הגרנ"יק שליט"א (חוט שני ר"ה פ"א הגה ב)].

מסירת מודעה

נוהגים בערב ר"ה למסור מודעה לביטול הנדרים. ודי למסורה לפני אחד ואי"צ ג' אנשים. [הגרש"י זצ"ל (מבקשי תורה אלול תשי"ה)]. ומעיקר הדין ניתן לסמוך על מודעה זו לענין קבלת דבר מצוה שלא בלשון נדר והתחייבות, וכן הנהגה טובה שנהג ג' פעמים בלא תנאי. [הגרש"י זצ"ל (מנח"ש ק' סי' צא אות כ והל"כוי"ש פ"א אות ט) ועוד פוסקים].

התרת קללות, נזיפות ורע

יש נוהגים לקבץ עשרה בני אדם כדי שיתירו להם קללות ונזיפות ויבטלו ממנו עין הרע, ואם אין לו עשרה יעשה כן לפני שלשה. [החדי"א (עבודת הקדש - צפורן שמיר רס"י ב)].

הכנות לראש השנה

כיבוס ותספורת

מכבסין ומתספרין בערב ר"ה. [שו"ע (סי' תקפב סעי' ד)]. להראות שאנו בטוחין בחסדו ית' שיוציא לצדק משפטינו. [מ"ב (סי"ק כה)].

לבוש

לא ילבש ברי"ה בגדים חשובים כבשאר יו"ט כדי שיהא מורא הדין שאנו בלבוש בגדים נאים שאינם חשובים כל כך. [מ"ב (סי"ק כה)].

טבילה

יש נוהגין לטבול בער"ה משום קרי. [רמ"א (סי' תקפב סעי' ד)]. ולא יקדים לטבול עד שעה קודם חצות היום. [מ"ב (סי"ק כז)].

תשעה קבין

אם אינו יכול לטבול מאיזה טעם, ישפוך על גופו ט' קבין מים. [מ"ב (סי"ק כז)]. ויכול לעשות כן עי"י מקלחת המצויה בבית. [שבט הלוי (ח"א סי' כד) ודברי יציב (ח"ז סי' יג)].

קניית מקום לתפלות מכספי מעשר

במקום שאינם מטיילים חיוב למתפללים לשלם דמי חבר לביה"כ, מותר לשלמו ממעשר. אולם עבור מקום בהכ"כ לימים נוראים. כיון שמי שאינו משלם אינו רשאי לשבת במקום שרצונו לשבת, אי"א לשלם ממעשר. אלא שמחמת שהמחיר הנדרש הוא בעיקר עבור החזקת בית הכנסת, ניתן להוציא על כשמונים אחוז מהסכום ממעשר כספים (והכל לפי הענין). [שמענו מגדולי ההוראה שליט"א. וע"י בשמעתא עמיקתא לגיון קצי"ג באורך בזה]. וע"י להלך בדיני קרה"ת לענין קניית עליות מכספי מעשר.

עירוב תבשילין

יו"ט שחל בערב שבת, אין אופין בו, אין מבשלין בו ואין מכינים בו כל מאכל לצורך שבת. אבל מכין תבשיל (כזית) ופת (לדעת הרמ"א כביצה) בערב יו"ט וסומך עליו שיחא בהכנה זו משום תחילת הכנתו לצורכי שבת, רשאי לאפות ולהכין כל מאכל ביו"ט לצורך השבת, ותבשיל זה שהוא סומך עליו נקרא עירובי תבשילין. [ע"י בשו"ע (סי' תקכו סעי' א-א)]. ובדיעבד אם הכין רק תבשיל סומך עליו. [שו"ע (סעי' ב)]. ונוהגים להכין ביצה. [ערה"ש (את יג)].

הלך לבית הכנסת ונזכר שלא עירב עירוב תבשילין

בא להתפלל מנחה ונזכר שלא עשה ערוב תבשילין, ואם יחזור לביתו יאחר זמן מנחה, יתפלל מנחה, ולענין העירוב יתן קמחו ותבשילו לאחרים שעירבו במתנה והם אופין ומבשלים ונותנים לו. [מ"ב (סי"ק ד)]. ועיי"ש בשו"ע (סעי' כ) שאם אין שם אחרים שעירבו מותר לאפות בצמחם פת א' ולבשל קדרה א' ולהלויק נ' א]. וכמו כן אם יש לו פת ותבשיל בביתו, יכול לערב בעודו בבית הכנסת על סמך אותה הפת והתבשיל, אכן לא יברך על עירוב זה. [הגרש"י זצ"ל (מאור השבת ח"ב מכתב לב את יד) והשבט הלוי (ח"ט סי' ככט אות א)]. וע"י במנחת יצחק (ח"ז סי' לו)].

קיבל יום טוב ונזכר שלא עירב עירוב תבשילין

אם קיבל עליו יו"ט באמירת ברכו שוב אין יוכל לערב, אבל קבלת עצמו אף שקיבל בפירוש י"ל שאינה מועילה לענין זה, ויכול לערב אם עוד לא אכלה. ובשעת הדחק אף אחר ברכו כל זמן שלא התפללו הציבור מעריב יוכל לערב אם לא חשכה עדיין. [מ"ב (סי' תקכו ססי"ק ד)].

דיני השי"ן

שי"ן הראוי לימים נוראים

ראוי שיהיה השי"ן בעל תשובה גמורה, גם ראוי שילמד הכנות מהתפלות המבוארות בהזרה. והגוהו שמי שהתחיל להתפלל ואינו אפילו יודע ליתן המצוה לאחר ואם חלה הוא ביד הקהל להעמיד אחר כשחוזר לבריאות המצוה חוזרת לא ראשון. אם רואה שיש מחלוקת בשביל התפלה לא יתפלל אף על פי שיתפלל מי שאינו הגון. [מ"ב (סי' תקפ"א סי' ק"א)]. ואין ממנים שי"ן נער שלא נתמלא זקנו. [מ"ב (סי' נ"ג סי' ק"ד)].

אבל

אבל תוך י"ב חודש על אביו ואמו [ואן תוך שלשים על שאר קרובים], אסור לעבור לפני התיבה ברי"ה ויוה"כ, דהא דינים כרגלים לכל מילי. ובדליכא חזן אחר שרי אפילו ברי"ה ויוה"כ. [מ"ב (סי' תקפ"א סי' ק"ז)]. ועי' בגי' מהרש"א (יו"ד סי' שצ"ט) משי"כ לענין שי"ן קבוע.

עבר עבירה מפורסמת

אין למנות לשי"ן בימים הנוראים מי שעבר עבירה מפורסמת, כגון הלכה לערכאות וכדו', אפילו עבר עליה פי"א בלבד ואפי' בשוגג. אבל בכל עבירה אין להחמיר בזה. [הגרש"ז (סי' ק"א)]. (שם אות ה) דלא כמשמעות סתימת המ"ב בסי' נ"ג (סי' ק"ב).

קבלת שכר

י"א שאסור לשכור חזנים להתפלל בשבת ויו"ט משום שנמצא מקבל שכר שבית ויו"ט (וה"ה בעל תוקע ברי"ה), ויש מי שמתיר (דבמקום מצוה לא גזרו רבנן). והעיקר כדעת המחמירים. [שו"ע (סי' שו' טו' ה) פסק דעה ראשונה להחמיר. וטעמי האיסור שכתבו הם מהמ"ב (סי' ק"ב)]. וי"א שאת יתפלל גם בימות החול (ואו תוקע בחודש אלול) ומשלו על לחדש או לשבוע בבת האת, לכו"ע שרי. [רמ"א (שם)]. ולמשה נהגים להקל לשכור לשבתות חודש, והחושש לדברי האוסרים לא יקצוב בתחלה ומה שלוקח אח"כ י"ל שהוא דרך מתנה. [מ"ב (סי' ק"ד)]. ועיי' מצאת לכו"ע, חזן המקבל שכר עבור תפלתו בימים הנוראים, ידקדק להתפלל עוד תפלה אח' חשובה, כגון סליחות וכדו', בימות החול, כדי שיש שכר ויו"ט בהבלעה. (אבל עיי' שיתפלל מנחה בתורת שכן חול וכו', ומסתבר דאין להקל, כיון שכיו"ט ידע שאין נותנים שכר בעבור זה). [אלף הגמול (סי' תקפ"א סי' ק"ד) והגרש"ז (סי' ק"א) (ש"כ) פכ"ח הגה מה הלכותיש שם אות ו והגה ט]. ומ"מ אסור לשכור החזן או התוקע בשבת ויו"ט גופא רק מער"ש. [מ"ב (סי' ק"ב)].

סימן ברכה

הנסות שכר לתקוע שופר ברי"ה או כדי להיות שי"ן (או לתרגם) בשבתות ויו"ט, אינו רואה מאותו שכר סימן ברכה. [שו"ע (סי' תקפ"א סי' ה) ומ"ב (סי' שו' ק"ב)]. אלא די"א דכו"ז באיש אמיד, אבל הנצרך לצורך פרנסתו לית לו בזה. [ארחות חיים (שם סי' ק"ב)]. ויש מלמדים זכות לחזנים שמתקבלים שכר. [ג"א מבוססאטש (סי' תקפ"א)]. וכמו כן אם אינו קובץ שכר אלא מקבל לאחר שכר בתורת מתנה לית לו בזה.

בשכר או בחנם

שליח צבור בשכר עדיף טפי מבנדה. [שו"ע (סי' נ"ג סי' ק"ב)]. שבה אין האבר שאינו הגון רשאי לפשוט רגלו להתפלל, ואם היה בנדה הרשות נתונה לכל וכו' הפרוך הדבר יעלה מי שאינו הגון, ועוד שהשי"ן יהי' בעצמו יותר נזהר בתפלתו ובתיקונו ושכיר הוא. ואף שיש בחנם צריכין העניים ג"כ ליתן שכירות השי"ן בשכר עדיף. [מ"ב (סי' נ"ג)].

דיני התפילה

כריעה בתפלה

יש נוהגים להתפלל ברי"ה בכריעה. [שו"ע (סי' תקפ"א סי' ד)]. והנוהג כן יתפלל בכריעה ראשו עם גופו בלבד. [מ"ב (סי' ק"א)]. וצריכים לזקוף בסוף הברכות. [שו"ע (שם)], והיינו קודם שיאמר ברוך אתה. ומ"ב בתפלת הברכה. [מ"ב (סי' ק"ד)]. ובברכות שתיקנו לכרוע בהן יזקוף עצמו כמה תיבת לפני שיאמר "ברוך אתה". [מ"ב (סי' ק"ג סי' ק"ד)].

תפלה בקול

אף על פי שבכל ימות השנה מתפללים בלחש, ברי"ה נוהגין לומר בקול רם. ולא חיישינן שמא יטעה חברו מחמתו, כיון שמצויים בידם מחזורים. [שו"ע (סי' תקפ"א סי' ט)]. ומ"מ י"א שמי שמתפלל בלחש משובח יותר, אלא אם כן אינו יכול לכוון בלא זה. [כה"ח (אות נ) בשם הש"ס (ע"פ הנה"ח והארי"י ז"ל)].

כפי בראש השנה

הארי"י ז"ל היה נוהג לבכות ברי"ה ויוה"כ, ואמר שמי שאינו בוכה בימים אלו אין נשמתי טובה ושלמימה. [הובא בכה"ח (סי' תקפ"א אות ט)]. מאידך דעת הגר"א שאין לבכות ברי"ה. [מעשה (ראות ר) הובא בכה"ח (שם)]. ונוהגים כדברי הארי"י ז"ל אפילו כשחל רי"ה בשבת. [מ"מ (סי' הובא בכה"ח (שם)]. ואם אומרים שאין כאן מחלוקת, דלכל הדעות אין לבכות מחמת דאגה על מעשים שעשה, אבל בכי מחמת תפילות והתגרושות שאינו בכי של צער מותר לכל הדעות גם ברי"ה. [הגרי"ק שליט"א (חוט שני ר"מ ע"מ נ"א) ותשובות והנהגות (ח"ב סי' רסח)].

בקשות פרטיות

מותר לבקש בקשות פרטיות בראש השנה. [החזו"א (ארחות רבנו ח"ב ע"מ ק"א אות כ) והגרש"ז זצ"ל (הליכ"ש פי"א אות ט)]. אלא שראוי בראש השנה להימנע מזה כי יעקר היום הוא "מלכויות - כדי שתמליכונו עליכם". [הגרש"ז זצ"ל (שם הגה 58)].

שכח לומר יעלה ויבא

השוכח יעלה ויבא בתפלתו ברי"ה אינו חוזר, כיון שהזכיר את יום הזכרון. [הגרש"ז זצ"ל (שם פי"א אות יא)].

התם מקדש ישראל והזמנים

טעה בתפלת רי"ה בברכה האמצעית ולא חתם "ומך על כל הארץ מקדש ישראל ויום הזכרון", אלא "מקדש ישראל והזמנים", לא יצא די"ח חוזר להתפלל. [מטה אפרים (סי' תקפ"א אות יח)]. ואם נזכר לאחר שהתחיל רצה צריך לחזור מ"אוי"א מלודו", ולכל הפחות מ"קדשנו במצותיך", ולחתום הברכה כתקונה. [הגרש"ז זצ"ל (שם פי"א אות יא)].

אבינו מלכנו

מנהג בני אשכנז לומר אבינו מלכנו על הסדר. ואם ר"ה חל בשבת, אין אומרים אותו כי אין שואלין צרכים בשבת. [רמ"א (סי' תקפ"א סי' א) ומ"ב (סי' ק"ד)]. וכן כשחל רי"ה בער"ש במנחה אין אומרים אבינו מלכנו. [מ"ב (סי' תקפ"א סי' ד)]. וצ"ל מזה והעבר חטאינו ופשעינו, כי יש לבקש תחלה על הקל ואח"כ על החמור. וכמו"כ יש לומר כלה הכיף בת"ח והלמ"ד בצירי"ק. ויאמר רוע גזר בנשימה אחת. [מ"ב (סי' ק"א)].

כריעה בעלינו לשבח

כריעה בעלינו לשבח

יש נוהגים ליפול על פניהם בעלינו לשבח שבחזרת השי"ן של רי"ה ויוה"כ. [שע"ה (אות מד)]. ויש נוהגים ברי"ה שרק קורעים בברכיהם ומכופפים ראשם. [מ"ב (סי' ק"א סי' ב) ומ"מ (סי' תקפ"א אות ו) סי' תרכ"א אות יד]. ויש נוהגים שלא קורעים כלל. [כן מנהג בני ספרד]. [המנהג הפשוט, אצל הנוהגים לכרוע, ליפול על הפנים דרך קידה ללא פישוט ידים ורגלים. [מ"מ (שם מ"ב סי' ק"ד)]. ובמעשה רב השלם (אות ר) הובא שהגר"א בכריעות של רי"ה ויוה"כ היה משתחוה בפישוט ידים ורגלים. ועיי' אם עושים כן על רצפה של אבנים, צריך להטות על הצד או לעשות הפסק כמבואר להלן].

להפסיק אמירת הפיוטים בשעה שהצבור כורעים

אם בשעה שהצבור כורעים, עדיין נמצא הוא אומר פיוטים, עליו להפסיק ולכרוע עם הצבור. [מ"מ (סי' תרכ"א אות יא)].

כריעות על רצפת אבנים

אסור מהי"ת להשתחוה על אבן משכית או על רצפת אבנים אפי' כשמשתחוה לשמים. ומ"מ אין איסור מהי"ת אלא כשמשתחוה בפישוט ידים ורגלים וגם על רצפת אבנים דוקא, אבל דרך קידה דהיינו שנולף על אפי' על הרצפה בלא פישוט ידים ורגלים או אם הוא בפישוט ידים ורגלים שלא על רצפת אבנים אסור רק מדרבנן. [מ"ב (סי' ק"א סי' מ)]. אמנם במקום שיש שתי המעלות, לא גזרו רבנן, והיינו בדרך קידה בלא רצפת אבנים, או אם היה קידה על רצפת אבנים אך שלא היה קידה גמורה דהיינו שנטה קצת על צדו, או אם היה בפישוט ידים ורגלים ושלא על הרצפה ונטה קצת על צדו דלא הוי פישוט ממש ג"כ מותר. [מ"ב (שם)]. ועיי' ברי"ה ויוה"כ, והנפיל על פניהם דרך פישוט ידים ורגלים שלא על רצפת אבנים, צריכין להטות על צדיהם, וכן כשיש רצפת אבנים אפי' נופלים דרך קידה בעלמא צריכין להטות על צדיהם. [רמ"א (סי' ק"א), מ"ב (סי' ק"א) ושע"ה (סי' ק"א) (אות מד)].

קרקע מורוצבת

רצפות עשויות מבלטות עשויות ממלט עם אבנים קטנות, י"א שדינם כרצפות אבנים ועיי' צריך להטות לצד או לעשות הפסק. אבל אם הם רק ממלט לית לו בזה. [הגרש"ז זצ"ל (אבני ישפה ח"ב סי' י)]. ורצפות של אבני שיש דינם כרצפת אבנים. [עיי' במ"א (שם סי' ק) ובש"ט הלי' (ח"א סי' ב)].

כריעות ע"י הפסק בין האדם לרצפה

אם מפסיק בינו ובין הרצפה ע"י עשבים וכדו' (עיי' להלן בזה), י"א שרשאי לכרוע אף דרך פשיטת ידים ורגלים, אפילו ללא הטיה לצד. [עיי' ברמ"א (שם) ובמ"א (סי' ק) (בפירוש השני)]. ויש מסתפקים בזה. [עיי' במ"א (שם) ובפירוש הראשון ובשע"ה (אות מד)].

רצפה מוכוה בשטח וכדו'

נוהגים להחמיר אף ברצפות שיש עליהן נסרים וכדו' להצריך הפסק בין הפנים לקרקע. [מ"מ (סי' תרכ"א אות יד)]. ועיי' בבחי"ח (סי' ק"א אות קט) ובקצה למטה (שם אות כ"א) די"ל דמשום לא פלוג נהגו [כך] וי"א דכן הדין ברצפות שמכוסות על ידי שטחים וכדו' אפילו שאינן מחוברים לקרקע (כי מתבטלים הם לקרקע). [נבושי מרדכי (א"י"ח מ"ג נ"ט סי' ק)]. ודי"א דאף אם השטחים קבועים ומחוברים לקרקע מותר להשתחוות על גביהן, אך המנהג להחמיר בזה. ומ"מ שטיח שהוא לנוי, אשר גיללים להוציאו מפגעם לנקותו אין צורך להפסיק בין האדם והשטיח בדבר דאחר (פרט למקום שנהגו להחמיר אף בזה). [הגרש"ז זצ"ל (הליכ"ש תפלה פי"א אות ח)]. ועיי' בזה בשמעתא עמיקתא גליון רע"ז].

מקום ההפסק בין האדם לרצפה

עיקר ההפסק הוא בין הפנים לרצפה. [רמב"ם (ע"ז פי"ו ה"ז), א"ר (סי' ק"א אות טו), מ"מ (סי' תרכ"א אות יד) ומ"ב (סי' ק"א סי' מא) והגרש"ז זצ"ל (שם ע"פ ח)]. ועיי' אם אדם יש לו בד קטן וכדו' לחצוץ, יש למנוע בין הפנים לרצפה (ולא בברכיים). ואפי' אם נזרע שוא לא יגע ברצפה צריך להפסיק בין הפנים לרצפה. [הגרש"ז זצ"ל (אבני ישפה ח"ב סי' ז) ע"פ ח]. ולענין גדל ההפסק לכאורה י"ל דבענין דבר שניכר עיי' שלא יהא נראה שמשתחוה על אבן. עיי' בהגהות שבסוף].

על ידי מה מפסיקים

יכול להפסיק בכל דבר נאיאלו בדבר מחורר, כי העיקר הוא שאלו נראה כמשתחוה על אבן. [הגרש"ז זצ"ל (אבני ישפה ח"ב סי' ז ע"פ ח)]. ואם אין לו דבר אחר, יפסיק כנגד פניו עיי' כ"פ בגדו או טליתו (ואע"פ שהיא על מצוה ליכא בזה משום בזויו). [עיי' בדרכ"מ (סי' תרכ"א אות ו), א"ר (סי' ק"א אות טו) מ"מ (שם), שע"ה (סי' ק"א אות מד) ומ"ב (סי' תרכ"א סי' ק"ד) שכת' שפסיק בכ"פ טליתו. ומשום מדבריהם שאפי' בכ"פ בקו הדין כן. ועיי' בשמעתא עמיקתא גליון רע"ז].

זהירות השי"ן שלא לעקור מקומו בשכורע

חזן הכרוע בחזרת השי"ן צריך להיזהר שלא יעקור מקומו. [רמ"א (סי' תרכ"א סי' ד)]. ויש נוהגים להקל בזה. [מ"ב (סי' תרכ"א סי' טו) בשם ה"ח]. והמנהג בזמננו להעמיד לו סטנדר בינו לתיבה ובעבודה מסלקין הסטנדר ואי"צ לעקור רגליו. [מ"ב (שם סי' טו) ק"ד סי' ח)].

חזרת השי"ן

חזרת שמיעתה

חזרת השי"ן של רי"ה שווה לדין חזרת השי"ן של ימות החול ואי"צ לכוון לצאת די"ח הברכות. [חזו"א (סי' ק"א סי' ק"ד) והגרש"ז זצ"ל (הליכ"ש ח"ב פי"ב הגה 64)]. אולם דעת הגרי"ז (סטענזיל ח"ה בסוף קונטרס המועדים) שבחזרת השי"ן ברי"ה צריך לצאת ידי חובת הברכות.

אמירת תהילים

יזהר מאוד לשמוע חזרת השי"ן. ואע"פ שבשעה שהשי"ן מנגן מותר לומר תהילים, בזמננו שלא נהגו להאריך בנגונם אין לאומרם. [הגרש"ז זצ"ל (הליכ"ש ח"ב פי"ב הגה 64)].

עמידה לפני המתפלל וכשהארוך קודש פתוח

לחזור אחת תפלתו לפני קדושה

ברי"ה ויוה"כ מותר לחזור למקומו מיד כשהשי"ן מתחיל חזרת השי"ן, ואי"צ להתמתין במקום שפסע עד לקדושה. [עיי' במ"ב (סי' ק"ב סי' ק)].

ג' פסקיות ישיבה לפני המאריך בתפלתו

מי שגמר תפלתו ואחריו יש מי שעדיין מאריך להתפלל, אם הוא חלש ואינו יכול לעמוד ואי"א לו בקל להתרחק (ומסתבר דאם יצטרך לעבור לפני א' המתפלל נחשב כאינו יכול להתרחק), אם חולשתו מוכחת עליו רשאי לשבת. [מ"ב (סי' ק"ב סי' י) ושע"ה (אות יד)]. ואם אינו חלש אלא שקשה לו לעמוד כל כך הרבה זמן, או שרוצו לשמור כוחות ליום תפלה ארוך. יש מקום להחמיר בשעת הדחק עכ"פ לפסוע לאחוריו וללכת למקום אחר לשבת או לשבת לפני המתפלל ויאמר תהילים. [עיי' בזה בשמעתא עמיקתא גליון ק"ז] הטעמים להקל בכה"ג. ועיי' להלן שאין באמירת תהילים משום הפסק אף במוסר]. וכן אם לפני המאריך בתפלתו יש מחיצה או ספסל (שהוא קבוע גבוה י' טפחים ורחב ד' טפחים), יש להקל לשבת. [הגרש"ז זצ"ל (אשר האיש ח"א פי"ב אות כד)]. וכן באור לציון (ח"ב פי"ז אות כ) כתב שכשהמתפלל נמצא ברושת אחרת אין איסור לעבור לפניו. והוא הדין אם יש אדם המפסיק בינו לבין המתפלל. [ג"א מבוססאטש (סי' ק"ב)]. וכן קטרו הבצל החכמה (שם סי' ק"ד) והגרי"ק שליט"א (אשר ישראל פכ"ט סי' ת"א) ועיי' בשמעתא עמיקתא גליון קי"ד].

עמידה כשהארוך קודש פתוח

כשהוציא תורה עומד במקומו כגון בעת שפותחין הארון קודש, אינו חייב לקום בפניו עד שיוציאוהו. [מ"ב (סי' ק"ב סי' ק) ושע"ה (אות יח)]. אמנם העולם נוהגים לעשות הידור ולעמוד. [מ"ב (שם)]. דעת הארי"מ (א"י"ח ח"ה סי' לח אות ד) שאין מנהג זה חייב כשיאר מנתיים אלא מצוה בעלמא. [מ"מ חלושי כח יכולין להקל ולשבת בשעה שהארוך קודש פתוח. [ארו"ח (סי' תרי"א אות ט)].

קניית עליות ותשלום מכספי מעשר

להקבל עליה בימים אלו

ראוי לכל גבר ירא ד' להשתדל שיהיה לו עליה בימים נוראים. ואף במקומות שמוכרין מצות יקנה אותה בדמים כפי יכולתו, ואדרבה יש עליו יותר במצוה שבאה אליו בדמים כמצוה שבאה לו בחנם אין כסף. [מ"ב (סי' תקפ"א סי' ח) בשם מטה אפרים].

לשלם העלויות מכספי מעשר

מי שקונה מצוה בבית הכנסת, כגון הוצאה והכנסה, או גלילה, וכן שאר המצוות, מאחר שהמעות באים לקופה של צדקה, יכול לקנות ממעות מעשר. [עיי' במקורות דלהלן].

כשמעלה הדמים שחברו היה מוכן לתת

כשיש כמה קונים, זה נותן כך וזה מוסיף עליו ונשאר בידו, אין לשלם כל הסכום ממעשר, כי לא הועיל לקופה של צדקה רק במה שמוסיף על חברו (וחלק זה רשאי לשלם ממעשר). [שלי"ה (מ"ט מגילה פרק נ"ג מצוה אות לו), רע"א (על הרמ"א יו"ד רס"י רמ"ט) וכת"ס (יו"ד סי' ק"ב ד"ה ובאמת). וכן דעת הגרי"ק שליט"א (מתה"ע פי"ו ה"ה בבא"ה סד"ה ואחד). אולם מסתמית הדרישה, הטי"ז והשי"ן שם שהביאו דברי מהר"ם מעיל צדקה ללא חילוק, ששמע קצת דבבל גוונא שרי. [וכן הארי"ט (סי' ק"ב סי' ק) אות ב] כתב על דברי הש"ס דיש לדחות]. ומ"מ באופן שלולי שהיה נותן כל הכסף מכספי מעשר לא היה קונה מצוה זו, רשאי לתת כל הכסף ממעשר. [דלא גרע מצוה זו שאר מצות שמותר לשלם ממעשר אף כשאין רווח לקופה, לדעת ה"ח (יו"ד רמ"ט סי' א) והשי"ן (שם סי' ג)]. ועיי' באורך בשמעתא עמיקתא גליון קצ"ג]. וכמו כן אם הראשון כוון לשלם ממעשר אף המעלה הסכום רשאי לשלם הכל ממעשר (כי באופן זה לא נמצא כספי מעשר מפסידים). [שערי דעה (סי' רמ"ט סי' ג)].

העלון נתרם בעילום שם להצלת התורם וכל עם ישראל - לשאלות והערות בעניני הגליון ניתן להתקשר לפל' 052-767-0508

© שמעתא עמיקתא - להפצת הגליון במקום מגוריכם או לימודכם נא לשלוח בקשה לדוא"ל: AMIKTA571@GMAIL.COM